

**Коментар до «Вказівок із захисту шкіл та
університетів від використання у військових цілях
під час збройних конфліктів»**

Глобальна коаліція на захист освітніх установ від нападів

Глобальна коаліція на захист освітніх установ від нападів (GCPEA) була створена у 2010 році організаціями, що працюють у галузі освіти в надзвичайних ситуаціях і постраждалих від конфліктів державах, а також у сферах вищої освіти, захисту прав людини на міжнародному рівні та міжнародного гуманітарного права, котрі були стурбовані постійними нападами на освітні установи, учнів, студентів та вчителів в країнах, що постраждали від конфліктів і нестабільності.

Діяльність GCPEA регулюється Керівним комітетом, до складу якого входять наступні міжнародні організації: CARA (Рада з надання допомоги вченим у небезпеці), Х'юман Райтс Вотч, Фонд порятунку вчених Інституту міжнародної освіти/ІІЕ, програма Захист освіти в умовах нестабільності та конфлікту, організація «Врятуймо дітей», ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО та УВКБ ООН. GCPEA є проектом неприбуткової організації Центр «Тайдс, зареєстрованої за кодом 501 (c) (3)».

Проект Вказівок був підготовлений зовнішнім консультантом, уповноваженим GCPEA, на основі консультацій з представниками урядів, військових, установ ООН і міжурядових та неурядових організацій, деякі з яких мають прямі та непрямі контакти з недержавними суб'єктами. *Вказівки із захисту шкіл та університетів від використання у військових цілях під час збройного конфлікту* були розроблені під керівництвом Норвегії та Аргентини в грудні 2014 року. Декларація про безпеку шкіл, яка включає в себе зобов'язання підтримки і використання Вказівок, була затверджена на конференції в Осло 28-29 травня 2015 року. *Вказівки, Декларація про безпеку шкіл і даний коментар* існують незалежно від окремих організацій-членів Керівного комітету GCPEA і не обов'язково відображають погляди членів організації Керівного комітету.

ЗМІСТ

<i>ВСТУП</i>	3
<i>ПРОЦЕС РОЗРОБКИ ВКАЗІВОК</i>	6
<i>АНАЛІЗ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВИХ РАМОК І ВІДПОВІДНИХ МІЖНАРОДНИХ МЕТОДИЧНИХ РЕКОМЕНДАЦІЙ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ШКІЛ У ВІЙСЬКОВИХ ЦІЛЯХ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ</i>	10
<i>ПРИКЛАДИ РЕЛЕВАНТНОГО ВНУТРІШНЬОГО ЗАКОНОДАВСТВА, КЕРІВНИХ ПРИНЦИПІВ І ПРАКТИК</i>	18
<i>ДОДАТОК I: ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО БЕЗПЕКУ ШКІЛ</i>	25
<i>ДОДАТОК II: ВКАЗІВКИ ІЗ ЗАХИСТУ ШКІЛ ТА УНІВЕРСИТЕТІВ ВІД ВИКОРИСТАННЯ У ВІЙСЬКОВИХ ЦІЛЯХ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ</i>	28
<i>ПРИМІТКИ ТА ПОСИЛАННЯ</i>	31

ВСТУП

У всьому світі, в місцях, де тривають збройні конфлікти, школи та університети перетворюються на поле битви. Незважаючи на міжнародне законодавство, яке вимагає від сторін збройного конфлікту докладати всіх можливих зусиль для захисту мирних жителів, хаос війни, відсутність явних стандартів або норм, які захищають школи та університети від використання у військових цілях призводять до того, що сторони конфлікту часто використовують такі освітні установи. Сторони збройного конфлікту перетворюють школи на військові бази, оточуючи ігрові майданчики колючим дротом і заповнюючи класні кімнати похідними ліжками для солдатів. Вони встановлюють спостережні пункти на дахах шкільних будівель і розставляють снайперів у вікнах класів. Вони складають у коридорах гвинтівки, ховають гранати під шкільні парти, і паркують бронемашини в спортзалах. Учасники збройних конфліктів захоплюють не тільки школи, вони облаштовують бази усередині вищих навчальних закладів і використовують дитячі садки та центри денного догляду у своїх військових кампаніях. Унаслідок цього учні та студенти змушені або лишатися вдома і переривати своє навчання, або вчитися в окупованих будівлях, перебуваючи при цьому на лінії вогню.

Право кожної людини на освіту встановлене у *Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права*. Зокрема, даним правом мають користуватися діти. *Конвенція про права дитини* підсилює ці зобов'язання держави, дотримання яких значно впливає на повну реалізацію права на освіту. Отже, якщо студенти не можуть безпечно відвідувати школу чи університет, то їхнє право на освіту не реалізується повною мірою. Закон збройного конфлікту (також відомий як міжнародне гуманітарне право) також визнає важливість забезпечення освіти для дітей під час збройного конфлікту, пропонуючи конкретні заходи захисту дітей і визнаючи, що освітні установи є звичайними цивільними об'єктами і не можуть бути цілями нападу у випадку, якщо вони не перетворені на **військові об'єкти**.

Використання шкіл та університетів у якості військових баз, казарм, вогневих позицій та складів зброї перетворює ці освітні установи на військові об'єкти. Унаслідок цього вони можуть стати цілями дозволених і законних атак у відповідності до законодавства про збройні конфлікти. У деяких випадках, це може статися навіть якщо там перебувають учні, студенти та викладачі. Крім того, присутність збройних сил сторін конфлікту в школах і університетах часто призводить до виключення учнів із навчального процесу, зниження набору, зниження показників вступу до вищих навчальних закладів і зниження освітнього рівня в цілому. У першу чергу це стосується дівчат.

Вказівки щодо захисту шкіл та університетів від використання у військових цілях під час збройного конфлікту були укладені, щоб зменшити кількість випадків використання шкіл та університетів сторонами збройного конфлікту у військових цілях і звести до мінімуму негативний вплив, який чинить збройний конфлікт на безпеку і освіту учнів та студентів. Вони призначені для використання у якості керівництва для тих, хто бере участь у плануванні та проведенні військових операцій, під час прийняття рішень з приводу використання освітніх установ або визначення їх як цілі атак. *Вказівки* також можуть використовуватися в якості інструменту міжурядовими і неурядовими організаціями, що беруть участь у моніторингу, реалізують певні програми та займаються адвокацією, пов'язаною зі збройними конфліктами. Державам і міжурядовим органам настійливо рекомендується закликати всі сторони збройного конфлікту діяти відповідно до *Вказівок* і допомагати у їх реалізації.

Збройний конфлікт згубно впливає на освіту дітей. Він ставить під загрозу їхню безпеку і створює потенційний ризик серйозного пошкодження або навіть знищення шкіл та університетів. У довготривалій перспективі це перешкоджає відновленню після конфліктів, встановленню тривалого миру та подальшому розвитку. Дуже часто потенційні довгострокові наслідки використання об'єктів у військових цілях не є очевидними для командирів під час прийняття складних рішень у непростих умовах. *Вказівки* були підготовлені з урахуванням таких факторів, щоб допомогти воєначальникам знизити довгостроковий негативний вплив військового використання на безпеку студентів та освіти в цілому. Вони призначені для того, щоб зробити дії тих, хто бере участь у плануванні та проведенні військових операцій, більш відповідальними.

Вказівки були сформульовані з урахуванням наступних базових принципів:

- *Вказівки* відповідають міжнародному праву у його нинішньому вигляді; вони не пропонують внесення змін до нього. Вони не є юридично обов'язковими і не впливають на існуючі зобов'язання в рамках міжнародного права. *Вказівки* спрямовані на те, щоб змінити поведінку сторін у збройних конфліктах, що призведе до поліпшення захисту шкіл та університетів і, зокрема, до зниження їх використання бойовими силами сторін збройного конфлікту у військових цілях. Державним і недержавним сторонам збройних конфліктів пропонується прийняти ці *Вказівки* в тому вигляді, в якому вони були оприлюднені і адаптувати їх на практиці з урахуванням конкретних обставин.

- *Вказівки* виходять з того, чого можна досягти на практиці. Вони враховують той факт, що сторони збройного конфлікту незмінно стикаються з важкими дилемами, які вимагають прагматичних рішень.
- *Вказівки* відображають підтвержені доказами практики, які вже успішно застосовувалися деякими сторонами збройних конфліктів з метою захисту шкіл та університетів під час військових операцій. Ці докази включають в себе заяви про такі практики, відображені у відповідних документах, таких як навчальні довідники, оприлюднені доктрини та юридичні керівництва.
- *Вказівки* призначені для використання всіма сторонами збройного конфлікту і, відповідно, для широкого розповсюдження та реалізації як державними, так і недержавними учасниками збройних конфліктів.
- Хоча *Вказівки* були створені спеціально для застосування під час збройного конфлікту, вони також можуть бути корисні та інформативні у постконфліктних та інших аналогічних ситуаціях, зокрема тих, які потенційно можуть перерости у збройний конфлікт.

ПРОЦЕС РОЗРОБКИ ВКАЗІВОК

Розробка *Вказівок* була ініційована Глобальною коаліцією на захист освітніх установ від нападів (ГСРЕА). ГСРЕА є унікальною міжвідомчою коаліцією, сформованою у 2010 році, щоб звернути увагу на цілеспрямовані атаки на учнів, студентів, викладачів, школи та інші освітні установи під час збройних конфліктів. На чолі коаліції стоїть керівний комітет, що складається з восьми міжнародних організацій: Ради з надання допомоги вченим в небезпеці (CARA), Х'юман Райтс Вотч, Фонду порятунку вчених Інституту міжнародної освіти/ІІЕ, Управління верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), програми Захист освіти в умовах нестабільності і конфлікту, міжнародної неурядової організації «Врятуймо дітей», Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) та Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО). Додатковими членами Коаліції, що беруть участь у розробці Керівних принципів є Норвезька рада з питань біженців, міжнародна мережа «Вчені в біді», Норвезький фонд допомоги студентам і вченим та Нідерландський фонд «Діти війни».

У травні 2012 року ГСРЕА організувала експертну консультацію, яка була проведена в Швейцарії, у Женевській академії міжнародного гуманітарного права та прав людини. У ній брали участь представники збройних сил Філіппін і Катару; міністерства закордонних справ Нідерландів, Філіппін і Швейцарії; міждержавні організації ЮНІСЕФ та Департамент операцій з підтримки миру ООН; неурядові організації «Захист освіти в умовах нестабільності і конфлікту» (колишня «Освіта понад усе»), «Женевський Заклик», Х'юман Райтс Вотч та Міжнародний комітет Червоного Хреста; а також науковці. ГСРЕА представила дослідження щодо поширеності, масштабів і наслідків використання шкіл та університетів сторонами збройного конфлікту, а також приклади позитивних практик, придатних для вирішення проблем такого використання освітніх установ.

У відповідь на підтримку, отриману від учасників консультації у травні 2012 року, друга, більш масштабна експертна конференція була проведена в листопаді 2012 року в замку Шато-де-Люсенс, що в Швейцарському кантоні Во. Серед учасників були представники збройних сил Фінляндії та Катару; Канадського департаменту національної оборони; міністерств освіти Кот-д'Івуару, Ліберії та Непалу; міністерств закордонних справ Аргентини, Німеччини, Норвегії та Швейцарії; Адміністрації Президента Філіппін; міждержавних організацій, таких як Офіс Спеціального представника Генерального секретаря ООН з питань дітей у військових конфліктах, ЮНІСЕФ та Департаменту операцій з підтримки миру ООН; а також неурядових організацій Amnesty International, «Освіта

понад усе», «Женевський Заклик», Х`юман Райтс Вотч, Кластеру з питань освіти Міжвідомчого постійного комітету, а також Міжнародного Комітету Червоного Хреста.

Учасники розглянули «Проект вказівок щодо захисту освітніх установ під час конфлікту: використання у військових цілях», зробили свої відгуки та надали пропозиції. Цей початковий проект був підготовлений д. Стівеном Хейнсом, професором міжнародного публічного права в Університеті Грінвіча, в минулому старшим офіцером британських збройних сил і колишнім головою редколегії Спільного сервісного керівництва Об'єднаного Королівства з норм права в контексті збройного конфлікту (2004).

Доктор Хейнс включив до проекту поправки, запропоновані учасниками конференції в Шато-де-Люсенс. Також за пропозицією учасників була сформована редакційна комісія для розгляду змін. Після розгляду та редагування правок цією комісією, переглянутий проект був розісланий всім учасникам конференції в Шато-де-Люсенс. Далі вони були знову запрошені для подання додаткових відгуків та пропозицій. У процесі внесення поправок були проведені додаткові консультації з представниками Міністерств оборони, освіти і закордонних справ Нідерландів, Женевської академії міжнародного гуманітарного права та прав людини, а також організації «Врятуймо дітей».

У результаті «Проект Вказівок щодо захисту шкіл та університетів від використання у військових цілях під час збройного конфлікту» був оприлюднений разом із презентацією Проекту Вказівок на засіданні Комітету з прав дитини в Женеві, Швейцарія, 4 червня 2013 року.

Після оприлюднення «Проекту Вказівок», представники організацій-членів ГСРЕА провели подальші зустрічі та консультації з представниками збройних сил та / або міністерств оборони, освіти та / або закордонних справ 40-ка країн, дехто з яких надав письмові зауваження до проекту. Крім того, були проведені консультації з представниками Європейського союзу і Організації Північноатлантичного договору (НАТО). Міжнародний Комітет Червоного Хреста, не будучи членом ГСРЕА, підтримав процес розробки, взявши участь в укладанні документа. Їхній внесок та коментарі були включені в проект.

У червні 2014 року Норвегія оголосила, що вона очолить процес фіналізації *Вказівок* та розробить засоби, які допоможуть державам у реалізації проекту. Після консультацій з іншими державами, доопрацьовані *Вказівки із захисту шкіл та університетів від використання у військових цілях під час збройного конфлікту* (див. Додаток II) були оприлюднені 16 грудня 2014 року на заході, організованому Постійними

представництвами Норвегії та Аргентини при Організації Об'єднаних Націй у Палаці Націй, що в Женеві, Швейцарія.

Протягом перших п'яти місяців 2015 року Норвегія та Аргентина провели консультації з розробки *Декларації про безпеку шкіл*, за допомогою якої держави можуть висловити політичну прихильність до захисту закладів освіти від атак, зокрема, шляхом схвалення і використання *Вказівок. Декларація про безпеку шкіл* була відкрита для приєднання країн на міжнародній конференції, організованій урядом Норвегії в Осло 28-29 травня 2015 року. Для того, щоб ознайомитися зі списком країн, котрі на сьогоднішній день приєдналися до Декларації, будь ласка, відвідайте сайт: protectingeducation.org/guidelines/support.

Наступні робочі визначення ключових понять допомогли у проведенні обговорень під час підготовки Вказівок.

«Школи та університети»

Це поняття в широкому сенсі позначає місця, що використовуються насамперед в освітніх цілях, незалежно від того, як їх називають у місцевому контексті. До них можуть належати, наприклад, освітні центри для дітей раннього або дошкільного віку, початкові або середні школи, навчальні центри та установи середньої спеціальної та вищої освіти, такі як університети, коледжі та технічні училища. Термін також включає в себе будь-яку територію, що знаходиться безпосередньо біля цих установ або є закріпленою за ними. Крім того, цей термін поширюється на позначення шкільних та університетських будівель, які були евакуйовані через загрозу безпеці під час збройного конфлікту. Однак, цей термін не включає установи для підготовки та навчання кадрів, які є або стануть членами військових сил сторін збройного конфлікту (наприклад, військові училища та інші навчальні заклади).

«Збройний конфлікт»

Цей термін використовувався для позначення правових концептів «міжнародного збройного конфлікту» (застосування збройних сил у конфронтації між державами) і «неміжнародного збройного конфлікту» (коли відбувається тривала насильницька конфронтація із застосуванням зброї між державними органами та неурядовими збройними групами або між двома чи кількома такими групами). Для того, щоб існував неміжнародний збройний конфлікт, насильство має досягти певного рівня інтенсивності, і щонайменше одна з неурядових груп, що беруть участь у конфлікті, повинна мати у своєму розпорядженні організовані збройні сили, що означає, що вона має певну структуру командування і має ресурси для проведення військових операцій .

«Бойові сили сторін збройного конфлікту»

Цей термін був використаний для позначення як збройних сил держав, так і бойових сил недержавних сторін збройних конфліктів.

«Використання у військових цілях»

Це поняття відображає широкий спектр діяльності, в якому бойові сили сторін збройного конфлікту можуть тимчасово або на довгостроковій основі взаємодіяти з фізичним простором школи чи університету для досягнення певних військових цілей. Термін включає в себе, але не обмежується наступними типами використання простору: в якості казарм або військових баз; для наступальних або оборонних цілей; для зберігання зброї або боєприпасів; для допиту або утримання під вартою; для проходження військової підготовки або тренування солдат; для набору дітей у збройні сили, що суперечить міжнародному праву; в якості спостережних постів; для встановлення вогневої позиції або для наведення керованої зброї на мішені (управління вогнем). Цей термін не поширюється на випадки, коли військові сили перебувають у безпосередній близькості від шкіл та університетів для забезпечення їх захисту або це є заходом безпеки, коли школи використовуються, наприклад, як виборчі ділянки або в інших невійськових цілях.

АНАЛІЗ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВИХ РАМОК ТА ВІДПОВІДНИХ МІЖНАРОДНИХ МЕТОДИЧНИХ РЕКОМЕНДАЦІЙ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ШКІЛ У ВІЙСЬКОВИХ ЦІЛЯХ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Нормативно-правові рамки, що застосовуються до визначення шкіл та університетів як цілей для удару, а також використання шкіл та університетів у військових цілях під час збройних конфліктів в основному викладені у законах збройного конфлікту (також відомих, як міжнародне гуманітарне право), що є зведенням законів, які регулюють поведінку в міжнародних та неміжнародних збройних конфліктах. Хоча закони про збройні конфлікти містять всі правила стосовно вибору об'єктів атак, вони менш орієнтовані на проблему використання шкіл у військових цілях, на яку також поширюється міжнародне законодавство у галузі прав людини. Отже, перш за все, важливо зрозуміти, що закони збройного конфлікту доповнюються нормами міжнародного законодавства у галузі прав людини, і ці два комплекси законів будуть розглянуті нижче.

Закони збройного конфлікту (Міжнародне гуманітарне право)

Закони збройного конфлікту обмежують можливість вибору шкіл та університетів у якості мішеней для атак, а також використання їх у військових цілях, але забороняють таке використання не у всіх випадках і дозволяють атакувати школи та університети у випадках, коли вони стають військовими об'єктами.

Школи та університети, як правило, є цивільними об'єктами і не можуть бути об'єктами нападу, за винятком випадків, коли вони стають законними військовими цілями.¹ Відповідно, умисний напад на навчальні заклади, котрі не є законними військовими цілями, розглядається як військовий злочин. Військові цілі визначаються як об'єкти, які за своєю природою, розташуванням, призначенням або використанням здійснюють ефективний внесок у військові дії, а їх повне або часткове руйнування, захоплення чи нейтралізація, за існуючих на момент обставин, дає явну військову перевагу.² Якщо існують сумніви, чи використовується школа чи університет для здійснення ефективного внеску у військові дії, ці установи не повинні вважатися такими, і, відповідно, розглядаються як цивільні об'єкти.³

Міжнародне гуманітарне право вимагає від сторін конфлікту вживати заходів для запобігання наслідкам атак. Враховуючи, що школи та університети є цивільними об'єктами, сторони збройного конфлікту повинні зробити все можливе для того, щоб: а)

уникнути розміщення військових об'єктів в межах або поблизу густонаселених районів, де можуть знаходитися школи та університети; б) прагнути евакуювати цивільне населення, окремих цивільних осіб та цивільні об'єкти, що перебувають під їх контролем, з районів, розташованих поблизу військових цілей; і в) вжити інші необхідні заходи для захисту шкіл та університетів, що перебувають під їх контролем, від небезпек, спричинених військовими операціями.⁴ Ці правила мають важливе значення для шкіл та університетів.

Перетворення школи чи університету на військовий об'єкт (наприклад, використання їх у якості казарми) наражає їх на загрозу атак зі сторони супротивника, які, відповідно до законів збройного конфлікту, вважатимуться законними. Розташування військових об'єктів (наприклад, складу зброї) поблизу школи або університету також збільшує ризик того, що вони можуть випадково постраждати під час атак, націлених на довколишні військові об'єкти; відповідно до законів збройного конфлікту, такі атаки вважатимуться законними.

Тим школам і університетам, які мають велике значення для культурної спадщини певного народу, надається додатковий захист згідно з *Гаазькою конвенцією про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту* (1954) та її *Другим протоколом* (1999), а також згідно з відповідними нормами звичайного права. Зокрема, забороняється використання таких навчальних закладів у такий спосіб і в таких цілях, які наражають їх на ризик знищення або ушкодження, за винятком обставин викликаних невідкладною військовою необхідністю.⁵

У рідкісних випадках освітні установи, які вважаються такими, що мають велике значення для культурної або духовної спадщини народів, також мають додатковий спеціальний захист, прописаний у Додаткових протоколах до Женевських конвенцій.⁶ Це стосується, зокрема, шкіл та університетів, які знаходяться в будівлях, що мають велике значення для культурної спадщини народів. У такому випадку, використання таких установ у військових цілях заборонено. Так само заборонені і будь-які вияви агресії проти них, зокрема, напади на них, вчинені з метою помсти чи покарання.

За даними Дослідження міжнародного гуманітарного права, здійсненого Міжнародним Комітетом Червоного Хреста (МКЧХ), школи та університети неодмінно користуються особливим захистом як частина культурного спадку. Згідно Правила 38 Дослідження МКЧХ, кожна сторона конфлікту повинна поважати і захищати призначені для освіти будівлі, що входять до сфери культурних цінностей.⁷ Це передбачає зобов'язання надавати особливу увагу тому, щоб уникнути пошкоджень призначених для освіти будівель, (якщо вони не є військовими цілями), а також заборону захоплення, знищення або умисного пошкодження таких установ.⁸

Вищевказані правила не слід розглядати окремо. Необхідно враховувати інші відповідні правила і принципи гуманітарного права.⁹ Такими правилами є ті, що надають особливий захист дітям у ситуації збройного конфлікту.¹⁰ Повне або часткове використання освітніх установ у військових цілях загрожує життю та фізичній недоторканності дітей.¹¹ Також ці дії закривають або обмежують доступ до освіти: діти не можуть ходити до школи через страх смерті та поранень від нападу ворогуючої сторони або тому, що вони втратили можливість навчатися у призначеній для цього будівлі.

Згідно з Четвертою Женевською конвенцією, що застосовується під час міжнародних збройних конфліктів, окупуюча держава, тобто сили, які встановили контроль і владу над ворожою територією, повинні, у співпраці з національними та місцевими органами влади, «сприяти нормальній роботі всіх установ, що займаються доглядом та освітою дітей».¹²

Згідно II Додаткового протоколу, чинного під час збройних конфліктів неміжнародного характеру, однією з «фундаментальних гарантій» має бути можливість отримання дітьми освіти, яка відповідає побажанням їхніх батьків.¹³

Присутність мирних жителів, тобто дітей, студентів, викладачів, науковців та співробітників шкіл на території шкіл та університетів не повинна використовуватися для прикриття військових об'єктів або операцій.¹⁴

Як наслідок, перед використанням школи або університету у військових цілях, слід враховувати всі відповідні норми і принципи гуманітарного права. Зокрема, слід прийняти зобов'язання вживати запобіжні заходи для захисту від наслідків атак, надавати спеціальний захист навчальним закладам, які є культурною цінністю, визнавати важливість забезпечення доступу до освіти у збройних конфліктах, заборону використання цивільних осіб як живого щита і необхідність надання спеціального захисту дітям в умовах збройних конфліктів.

Міжнародне законодавство у сфері прав людини

Міжнародне законодавство у сфері прав людини чинне у будь-які часи, із обумовленими законними відступами.¹⁵ Тим не менше, не всі держави визнають прямий взаємозв'язок гуманітарного права і законодавства у сфері прав людини під час збройних конфліктів. Розбіжності такого роду не є проблематичними для Вказівок, котрі захищають студентів, викладачів, науковців та всіх співробітників освітньої сфери у мирний час, під час збройних конфліктів і ситуацій внутрішніх заворушень і напруги, хоча держава має право під час надзвичайної ситуації відступити від своїх зобов'язань у відповідності зі Статтею 9 МПГПП.

Ряд положень Міжнародного законодавства в сфері прав людини стосується питання про військове використання шкіл та університетів.

Міжнародне законодавство у сфері прав людини гарантує студентам, викладачам, науковцям та всім співробітникам освітньої галузі право на життя¹⁶, особисту свободу і безпеку.¹⁷ Держави також повинні максимально забезпечити виживання та розвиток дітей.¹⁸

Будучи дітьми, учні у віці до 18 років отримують особливий захист відповідно до міжнародного права в сфері прав людини. Згідно з *Конвенцією про права дитини*, у всіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, пріоритетом мають бути найкращі інтереси дитини.¹⁹

Кожна людина має право на освіту.²⁰ З метою досягнення повної реалізації цього права, держави повинні зробити початкову освіту обов'язковою і безкоштовною для всіх; середню освіту загальнодоступною для всіх; і вищу освіту однаково доступною для всіх з урахуванням здібностей.²¹ Матеріальне забезпечення викладацького персоналу повинне постійно поліпшуватися.²² Держави повинні також вживати заходів для сприяння регулярному відвідуванню дітьми шкіл і зниженню кількості учнів, які залишили школу.²³ Держави повинні вживати такі заходи стосовно дітей, використовуючи максимальні доступні ресурси та, у разі необхідності, в рамках міжнародного співробітництва.²⁴

Конвенція про права дитини, один з основних міжнародних договорів, що гарантують усім дітям право на освіту, не містить жодного положення, яке б вказувало на можливість відступу від неї або призупинення її дії.²⁵

Відповідні положення міжнародних договорів

"Держави-учасники... визнають право кожної людини на освіту... З метою досягнення повної реалізації цього права: (а) початкова освіта повинна бути обов'язковою і безкоштовною для всіх; (б) середня освіта у її різних формах... повинна бути відкрита і зроблена доступною для всіх шляхом вжиття всіх необхідних заходів... [і] (в) вища освіта повинна бути зроблена однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного шляхом вжиття всіх необхідних заходів... "- Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, ст. 13.

«Держави-учасниці визнають право дитини на освіту і, з метою досягнення реалізації цього права на підставі рівних можливостей, повинні, зокрема: (а) зробити початкову

освіту обов'язковою і безкоштовною для всіх; (б) сприяти розвитку різних форм середньої освіти, ... [і] зробити їх доступними для кожної дитини ... (в) забезпечити доступність вищої освіти для всіх на підставі здібностей кожного шляхом вжиття всіх необхідних заходів; ... (г) вжити заходів для сприяння регулярному відвідуванню шкіл і зниженню кількості учнів, які залишили школу». - Конвенція про права дитини, ст. 28 (1).

"Сторони [збройного конфлікту] повинні у максимально можливій мірі: (а) ...прагнути евакуювати цивільне населення, цивільних осіб і цивільні об'єкти, що знаходяться під їх контролем, з місць, що знаходяться поблизу військових об'єктів; (б) уникати розміщення військових об'єктів в межах або поблизу густонаселених районів; (в) вжити інших необхідних заходів обережності, щоб захистити цивільне населення, цивільних осіб та цивільні об'єкти, що знаходяться під їх контролем, від небезпек, пов'язаних з військовими операціями». - Додатковий протокол 1977 року до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), ст. 58.

«Діти повинні отримувати необхідний догляд і допомогу, зокрема, ...вони повинні отримати освіту ...відповідно до побажань їхніх батьків, або ...тих, хто опікується ними...» - Додатковий протокол 1977 до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол II), ст. 4.

«Окупуюча держава повинна, у співпраці з національними та місцевими органами влади, сприяти нормальній роботі всіх установ, що займаються вихованням та освітою дітей». - Женевська конвенція (IV) 1949 року про захист цивільного населення під час війни, ст. 50.

«Власність ...установ, призначених ...для отримання освіти, ...навіть якщо вони є державною власністю, повинна розглядатися як приватна власність. Захоплення ...або умисне пошкодження установ цього типу ...заборонене і має стати предметом судових розглядів». - Гаазька конвенція 1907 року (IV) про закони і звичаї сухопутної війни та її додаток: Конвенція про закони і звичаї сухопутної війни (Гаазька конвенція), ст. 56.

"Освітні ...установи повинні розглядатися як нейтральні і, таким чином, оберігатися і захищатися воюючими сторонами ...Однакова ступінь поваги та захисту повинна виявлятися до ...освітніх ...установ як у мирний час, так і в часи війни». - Договір про захист установ, що слугують цілям науки та мистецтва, а також історичних пам'яток (Пакт Реріха), 1935, ст. 1.

Відповідні міжнародні рекомендації

«Рада Безпеки ... висловлює глибоку стурбованість з приводу того, що використання шкіл у військових цілях, котре порушує застосовні норми міжнародного права, може зробити школи законними цілями атак, таким чином ставлячи під загрозу безпеку дітей, і у зв'язку з цим, закликає держави-члени вжити конкретних заходів для запобігання такому використанню шкіл збройними силами та озброєними групами». - Резолюція Ради Безпеки ООН № 2225, S/RES/2225 (2015) від 18 червня 2015 року, пункт 26.

«Рада Безпеки ...висловлює глибоку стурбованість у зв'язку з використанням шкіл у військових цілях, що є порушенням застосовних норм міжнародного права, визнаючи, що таке використання може зробити школи законними цілями атак, і таким чином, поставити під загрозу як безпеку дітей та вчителів, так і освіту дітей, і у відповідності з цим: (а) настійливо закликає всі сторони збройних конфліктів поважати цивільний характер шкіл, відповідно до норм міжнародного гуманітарного права; (б) закликає держави-члени розглянути конкретні заходи щодо перешкоджання використанню шкіл збройними силами і озброєними недержавними групами, що є порушенням застосовних норм міжнародного права; (в) наполегливо закликає держави-члени розслідувати випадки нападів на школи, що є порушенням норм міжнародного гуманітарного права і забезпечити належне судове переслідування винних». - Резолюція Ради Безпеки ООН № 2143, S/RES/2143 (2014) від 7 березня 2014 року, пункт 18.

«Рада Безпеки ... наполегливо закликає сторони збройного конфлікту утримуватися від дій, які перешкоджають доступу дітей до освіти, зокрема ...використанню шкіл у військових операціях». - Заява Голови Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй, S/PRST /2009/9 від 29 квітня 2009 року.

«[Рада Безпеки] закликає сторони збройного конфлікту утримуватися від дій, які перешкоджають доступу дітей до освіти». - Резолюція Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй № 1998, S/RES/1998 (2011) від 12 липня 2011 року, пункт 4.

«Існують серйозні підстави не допускати вживання будь-яких регресивних заходів стосовно права на освіту ...Якщо будь-які умисно регресивні заходи були ужиті, держава-учасниця зобов'язана довести, що це було зроблено після найретельнішого розгляду всіх альтернатив і що ці заходи повністю виправдані з урахуванням сукупності прав, передбачених Пактом і в контексті повного використання максимуму ресурсів, доступних державі-учасниці». - Комітет ООН з економічних, культурних та соціальних прав, «Зауваження загального порядку № 13: право на освіту», E/C.12/1999/10, 8 грудня 1999 року, пункт 45.

«Заборонити окупацію шкіл силами безпеки у постраждалих від конфлікту регіонах відповідно до правових норм міжнародного гуманітарного прав і прав людини» - Комітет ООН з ліквідації дискримінації жінок, Заключні зауваження, CEDAW/C/IND/CO/4-5, 2014, пункт 27.

«Військова присутність у безпосередній близькості від шкіл значно збільшує ризик нараження школярів на небезпеки бойових дій та агресію з боку незаконних збройних угруповань... Комітет наполегливо закликає державу-учасника негайно припинити окупацію шкіл збройними силами, а також забезпечити дотримання гуманітарного права і принципу розмежування. Комітет наполегливо закликає державу-учасницю до проведення оперативних і неупереджених розслідувань свідчень, що вказують на окупацію шкіл збройними силами та до звільнення, в установленому порядку, винних з числа військовослужбовців для притягнення їх до суду і відповідного покарання». - Комітет ООН з прав дитини, Заключні зауваження, CRC/C/OPAC/COL/CO/1, 2010, пункти 39-40.

«Негайно припинити військову окупацію та використання шкіл і забезпечити суворе дотримання гуманітарного права і принципу розмежування... Простежити щоб шкільна інфраструктура, пошкоджена в результаті військової окупації, була оперативно і повністю відновлена». - Комітет ООН з прав дитини, Заключні зауваження, CRC/C/OPAC/LKA/CO/1, 2010, пункт 25.

«Потрібно переконатися, що ...національне законодавство прямо забороняє окупацію і використання ...шкіл., відповідно до норм міжнародного гуманітарного права; у відповідних випадках прискорити реконструкцію цих об'єктів; вжити конкретних заходів, щодо забезпечення того, щоб випадки незаконної ...окупації шкіл ...оперативно розслідувалися, і винні зазнавали відповідного переслідування та покарання». - Комітет ООН з прав дитини, Заключні зауваження, CRC/C/OPAC/YEM/CO/1, 2014, пункт 30.

«Припинити використання шкіл, як центрів утримання під вартою, і ...строго забезпечити дотримання гуманітарного права і принципу розмежування». - Комітет ООН з прав дитини, Заключні зауваження, CRC/C/SYR/CO/3-4, 2012, пункт 52.

"Припинити ...використання шкіл у якості форпостів і центрів утримання під вартою..." - Комітет ООН з прав дитини, Заключні зауваження, CRC/C/ISR/CO/2-4, 2013, пункт 64.

«Переконалися, що школи не зруйновані державними військовими і воєнізованими формуваннями, а також захищені від нападів з боку недержавних збройних угруповань». - Комітет ООН з прав дитини, Заключні зауваження, CRC/C/ТНА/СО/3-4, 2012, пункт 85.

«Вжити всіх необхідних заходів для запобігання окупації та військового використання ...місць зі значною присутністю дітей, таких, як школи, відповідно до норм міжнародного гуманітарного права, прискорити оголошення канікул у школах і вжити конкретних заходів для забезпечення того, щоб випадки незаконної ...окупації шкіл були оперативно розслідувані, а винні зазнали переслідування та покарання». - Комітет ООН з прав дитини, Заклучні зауваження, CRC/C/OPAC/IND/CO/1, 2014, пункт 29.

«Особлива увага під час військових операцій має приділятися уникненню пошкодження будівель, призначених для ...освіти ...якщо вони не є військовими цілями». – Дослідження звичайного міжнародного гуманітарного права, видане МКЧХ, Правило 38.

«Захоплення, знищення або умисне пошкодження установ ...освіти ...заборонене». - Дослідження звичайного міжнародного гуманітарного права, видане МКЧХ, Правило 40.

«Безпека шкіл, що означає не тільки фізичну, психологічну та емоційну безпеку, але і безперервний освітній процес в умовах, сприятливих для отримання знань і розвитку особистості, є частиною права на освіту. Це означає, що держави несуть відповідальність за покарання винних, а також розробку ефективних методів захисту». - Доповідь Спеціального доповідача ООН з питання права на освіту, А/НRC/8/10 від 20 травня 2008 року.

ПРИКЛАДИ ВІДПОВІДНОГО ВНУТРІШНЬОГО ЗАКОНОДАВСТВА, КЕРІВНИХ ПРИНЦИПІВ І ПРАКТИК

Законодавство

«Співробітникам правоохоронних органів не дозволяється входити до будівель національних університетів без попереднього письмового розпорядження, виданого судом компетентної юрисдикції або прохання законного органу управління університетом». - Закон про вищу освіту, закон № 24,521, 20 липня 1995 р., ст. 31 [Аргентина].

«Жодна власність, яка сумлінно використовується ...як навчальний заклад ...не повинна бути реквізована». - Постанова про отримання та вилучення нерухомого майна, 1982 р., ст. 18 (1) [Бангладеш].

«Кампуси університетів та професійних училищ є недоторканими... У випадку потреби у захисті правоохоронних органів, законний представник установи надає запит на відповідну допомогу... Особи, які завдали збитків кампусу, будуть притягнуті до адміністративної відповідальності». - Закон про вищу освіту 2010 року, ст. 19 [Еквадор].

«Жодна власність або її частина... використовується виключно ...як школа ...або для розміщення осіб, пов'язаних з управлінням ...такої школи,... не повинна бути реквізована». - Постанова про придбання і вилучення нерухомого майна, Закон № 30, 14 березня 1952 р., ст. 3 [Індія].

«Ніщо в цьому розділі [про військові маневри] не дозволяє ...вхід або вторгнення на територію (за винятком випадків використання дороги) будь-якої ...школи ...[або] землі, приєднаної до ... школи...» - Закон про оборону, 13 травня 1954 р., ст. 270 [Ірландія].

«Автономія наділяє ...університетські кампуси недоторканністю. Співробітники правоохоронних органів можуть знаходитися на території кампуса тільки маючи письмовий дозвіл від компетентного університетського керівництва». - Закон про автономію ВНЗ, 1990 р., ст. 9 [Нікарагуа].

«Державна інфраструктура, така як школи... не повинна використовуватися для військових цілей, таких як командні пункти, казарми, загони і склади...» - RA № 7610, Закон, що забезпечує стримування та спеціальний захист від жорстокого поводження з дітьми,

експлуатації і дискримінації та регламентує покарання за порушення, 17 червня 1992 року, ст. X (22) (e) [Філіппіни].

«Наступні типи нерухомості не підлягають тимчасовому розквартируванню: ...нерухоме майно закладів вищої освіти...» - Закон про розміщення збройних сил Польщі, № 86, пункт 433, 22 червня 1995 року, з поправками до глави 7, ст. 64 (1) [Польща].

Термін «захищена власність» означає власність, що спеціально охороняється законами війни (наприклад, будівлі, призначені для ...освіти...), якщо таке майно не використовується для військових цілей або якимсь іншим чином не є військовим об'єктом ...Будь-яка людина ...яка використовує переваги розташування захищеної власності з метою приховати військовий об'єкт від нападу або задля прикриття, сприяння або створення перешкод військовим операціям, повинна бути покарана...»- Закон про військові комісії від 2006 року, розділ 3, розділ 950 (v) (a) (3) та (b) (10) [США].

«Територія, що належить університетові є недоторканою. Моніторинг та підтримання порядку на цій території входить до компетенції і обов'язків керівництва університету; на території може бути проведений обшук тільки з метою запобігання злочину або за постановою суду». - Закон про університети, 8 вересня 1970 року, ст. 7 [Венесуела].

Методичний посібник з підтримки миру

«Школи не повинні використовуватися військовими у їхніх операціях». - Стандартне керівництво для піхотних батальйонів у складі сил ООН, 2012, розділ 2.13 [Департамент з підтримки миру ООН].

Керівництво у військових статутах та доктринах

«Власність... котра належить установам, що займаються... освітою... розглядається як приватна власність і будь-яке захоплення... цієї власності заборонене. Якщо нерухомість перебуває на території, яка підлягає захопленню або бомбардуванню, вона повинна бути захищена від усіх пошкоджень і травм, яких можна уникнути». - Керівництво із законів збройного конфлікту, 2006, розд. 7.44 [Австралія].

«Враховуючи норми міжнародного гуманітарного права, той факт, що командир окупує або дозволяє своїм військам окупувати, ... державні установи, такі, як навчальні заклади... вважається грубим порушенням принципу розмежування і принципу перестороги при здійсненні нападів а, отже, є серйозною провиною...» - Головнокомандувач збройних сил, наказ від 6 липня 2010 року, офіційний документ, Номер 2010124005981 / CGFM-CGING-25.11 [Колумбія].

«Обидві сторони згодні гарантувати, що право на освіту не буде порушене. Вони погоджуються негайно покласти край такій діяльності, як захоплення освітніх установ та їх використання... і не розміщувати казарми у такий спосіб, який негативно впливає на роботу шкіл...» - Мирна угода, укладена між урядом Непалу і Комуністичною партією Непалу (маоїстською), 2006 р. [Непал].

«Для досягнення цієї мети, всі силові структури [Збройних сил Філіппін] повинні суворо дотримуватися і поважати наступне: ...Основна інфраструктура, така як школи, лікарні і медичні установи, не повинна використовуватися у військових цілях, таких як командні пункти, казарми, загони, і склади». - Збройні сили Філіппін, Лист-директива № 34, GHQ AFP, 24 листопада, 2009 р., п. 7 [Філіппіни].

"ЗСФ [Збройні сили Філіппін] суворо дотримуються і поважають наступне: ...Громадські інфраструктури, такі як школи ... не повинні бути використані для військових цілей, таких як командні пункти, казарми, загони і сховища...» - Розвідувальні операції, що ґрунтуються на концепції прав людини: правила поведінки для фахівців військової розвідки, 2011 р., гл. 3.6 [Філіппіни].

«Всім членам Народно-визвольної армії Судану (НВАС), військовому персоналу і формуванням беззастережно заборонено... окупувати школи, заважати і порушувати проведенню занять або інших видів діяльності, або використовувати шкільні приміщення для будь-яких цілей, включаючи, але не обмежуючись зберіганням військового обладнання, розміщенням військових або укриттям від поточного або передбачуваного нападу ворога... Всі інциденти повинні бути розслідувані з метою вживання судових і адміністративних заходів, таких як позбавлення волі, накладення штрафу, звільнення з дисциплінарних причин або адміністративне відсторонення від служби в НВАС». - Загальна постанова № 0001, Начальник Генерального штабу, 14 серпня 2013 року [Південний Судан].

«Така окупація [шкіл нашою армією] заслуговує осуду і є порушенням нашого закону про землю. Крім того, ви позбавляєте наших дітей необхідної їм освіти... Я наказую вам терміново евакуювати... школи, окуповані силами, що перебувають під вашим прямим командуванням... Нездатність евакуювати вищезгадані школи призведе до серйозних дисциплінарних стягнень; такі дії є серйозним порушенням закону нашої землі, які тягнуть за собою сумні наслідки..."- Наказ заступника начальника Генерального штабу з моральної орієнтації, 16 квітня 2012 року [Південний Судан].

«Шкільні будівлі, зайняті будь-якою зі сторін, повинні бути звільнені і повернені для їх звичайного використання». - Угода про припинення вогню, укладена між урядом Шрі-Ланки і Тиграми звільнення Таміл-Іламу, 2002 р., ст. 2.3 [Шрі-Ланка].

«Сторони, зокрема, зобов'язуються... утримуватися від загрози безпеці цивільних осіб ..., що виникає під час використання цивільних об'єктів, таких як... школи з метою прикриття інших законних військових цілей...» - Угода між Урядом Республіки Судану і Народно-визвольним рухом Судану щодо захисту цивільних осіб і цивільних об'єктів від військового нападу (2002) [Судан].

«Закон також забороняє: ...використання культурних цінностей у цілях, які можуть призвести до їх знищення чи пошкодження у збройному конфлікті, за виключенням випадків відсутності реальної альтернативи такому використанню... Культурні цінності включають в себе ...заклади... освіти...» - Міністерство оборони Великобританії, Спільне службове керівництво із законів збройних конфліктів, документ 383 Об'єднаного управління (2004) [Великобританія].

«Сполучені Штати і деякі з американських республік є сторонами так званого Пакту [Реріха], який надає... освітнім установам... нейтральний і захищений статус у випадку війни між такими державами» - Польовий Статут 27-10: Закон сухопутної війни, Польовий Статут Департаменту армії, 18 липня 1956, п. 57 [Сполучені Штати].

«Окупаційна держава повинна, у співпраці з національними та місцевими органами влади, сприяти нормальній роботі всіх установ, що займаються вихованням та освітою дітей. Це зобов'язання виходить за рамки простої згоди не вторгтися в такі установи, але також включає в себе невідкладний обов'язок підтримувати їх, коли відповідальні органи влади країни не в змозі це зробити». - Міністерство оборони, Керівництво "Закон війни" від червня 2015 року, пункт 11.13.1 [США].

«Будь-яка школа, що належить до Північно-західної зони і перебуває під контролем бронетанкової дивізії повинна бути оперативно звільнена від будь-якої військової присутності». - Наказ командувача Північно-Західної зони, 9 квітня 2011 р. [Ємен].

Юриспруденція

«Мер міста повинен перешкоджати входу членів державних сил безпеки в шкільні приміщення для проведення практики, тренувань або зберігання зброї, боєприпасів, або дислокування збройних сил, бо це наражатиме студентську спільноту на небезпеку». -

Єнісей Осуна Монтес проти мера муніципалітету Самбрано, SU-256/99, Конституційний суд, 21 квітня 1999 р. Дивіться також Вілсон Пінсон та ін. Проти мера Ла Калера, T-1206/01, Конституційний суд Колумбії, 16 листопада 2001 р. **[Колумбія]**.

«Ми ... наказуємо Державі/відповідачам передати майно назад у володіння... шкіл... Вартість спожитої поліцейським персоналом електроенергії в цих школах буде підтверджена урядом штату у найкоротші терміни». - Paschim Medinipur Bhumij Kalyan Samiti проти Західної Бенгалії, W.P. № 16442 (W) від 2009 року, Верховний суд в Калькутті, постанова від 24 листопада 2009 р. **[Індія]**.

«Необхідно простежити, щоб у майбутньому шкільні будівлі та гуртожитки у жодному разі не могли бути зайняті збройними силами або силами безпеки...» - Експлуатація дітей у дитячих будинках в штаті Таміл Наду проти Індійського Союзу та інших, W.P. (Кримінальний) № 102 від 2007 року, Верховний суд Індії, наказ від 1 вересня 2010 р. **[Індія]**.

«Повинен бути прийнятий указ щодо звільнення навчальних закладів, шкіл і гуртожитків від сил безпеки ...» - Нандіні Сундар та інші проти штату Чхаттісгарх, W.P. (Цивільний) № 250 від 2007 року, Верховний суд Індії, наказ від 18 січня 2011 р. **[Індія]**.

«Школи не мають закриватися через перетворення класів на казарми. Чому це має відбуватися? Це позбавляє ціле покоління дітей освіти, на яку вони мають право». - Inqalabi Nauzwan Sabha та інші проти штату Біхар, C.W.J.C. № 4787 від 1999 р., Вищий суд Патна, наказ від 2 січня 2001 р. **[Індія]**.

Керівні принципи органів державної влади

«Усі, хто були визнані винними в одному з наступних порушень, зазнають серйозних кримінальних і дисциплінарних санкцій: ... Реквізиції шкіл... у військових цілях». Директива міністрів з реалізації плану дій, Департамент національної оборони і ветеранів, NoVPM/MDNAS/CAB/2089/2012, 3 листопада 2012 р. **[Демократична Республіка Конго]**

«З метою забезпечення права учнів та студентів на навчання та полегшення доступу до належним чином облаштованого і мирного оточення, а також безперервної роботи шкіл без перешкод навчання, відповідно до цього рішення [вирішено] оголосити школи «Зоною Миру». - Постанова Уряду Непалу, 25 травня 2011 року **[Непал]**.

«Щоб зберегти школу вільною від збройних дій та інших форм насильства, заборонити: (а) збройні дії в приміщеннях школи та поряд з ними; (б) присутність озброєних груп або конфліктуючих сторін в шкільних приміщеннях; (в) використання школи в будь-якій збройній діяльності». - Школи як Зони Миру в рамках національного механізму впровадження рекомендацій Міністерства освіти, оприлюдненого відповідно до правила № 192 (3) Положення про освіту (2002), 2011 р. [Непал].

Практика недержавних сторін збройних конфліктів

"Ми... уникаємо використання шкіл та приміщень, призначених у першу чергу для дітей, у військових цілях." - Женевський Заклик, Зобов'язальний акт «Женевського Заклику» щодо захисту дітей від впливу збройного конфлікту (2010 р), ст. 7. Станом на 8 липня 2015 року наступні сторони підписали цей документ: Національний фронт області Чин / Національна армія області Чин (НФЧ / НАЧ), Каренський Національний Союз / Каренська національно-визвольна армія (КНС / КНВА), Каренська національна прогресивна партія / Каренська національна армія (КНПП / КНА), Партія штату Нью Мон / Національна визвольна армія Мон (ПШНМ / НВАМ), Національно-визвольна армія Па-О / Національно-визвольна організація Па-о (НВАП / НВОП) **[Бірма / М'янма]**; Національна організація Кукі (НОК), Національно-соціалістична Рада Нагаленда (Khole-Kitovi) (НСРН-КК) **[Індія]**; Демократична партія Іранського Курдистану (ДПК-І), Партія вільного життя Курдистану (ПВЖК) / Визвольні сили Східного Курдистану (ВССК), Партія Іранського Курдистану "Комала" (ПІКК), Партія Курдистану "Комала" (ПКК), Komalah - Курдистанська організація Комуністичної партії Ірану, Демократична партія Курдистану - Іран (ДПК-Іран) **[Іран]**; Демократичне самоврядування Сирійського Курдистану / Народне формування захисту / Жіночі групи цивільного захисту (YPG-YPJ) **[Сирія]**; Народні сили оборони / Курдська робітничка партія (HPG / РПК) **[Туреччина]**.

«Окупація [шкіл] збройними силами являє собою пряме порушення національного та міжнародного права... Вільна сирійська армія повністю підтримує демілітаризацію всіх шкіл... використовуваних у військових цілях. Ми готові працювати з міжнародним співтовариством, щоб забезпечити негайну і повну демілітаризацію всіх шкіл... в нашій юрисдикції. Для підтримки цих зусиль, сьогодні Вільна сирійська армія заявляє про свою офіційну позицію, яка забороняє мілітаризацію шкіл і... змінить проголошені принципи, для підтвердження своєї позиції. Ця заява буде поширена серед усіх наших батальйонів і стане керівництвом для дій наших членів. Будь-які фізичні особи, які порушують принципи, викладені в нашій декларації, будуть притягнуті до відповідальності відповідно до норм міжнародного права». - Декларація, підписана Президентом опозиційної коаліції Сирії та

начальником штабу Верховної військової ради, Вільна сирійська армія, 30 квітня 2014 року [Сирія].

«Ми підтверджуємо нашу відповідальність дотримуватися норм міжнародного гуманітарного права у будь-які часи, у тому числі... обов'язки... поважати і охороняти школи і лікарні, і утримуватися від використання їх у військових цілях, зокрема, шляхом розміщення військових цілей в межах або поруч з ними». - Національна коаліція сирійської революції і опозиційні сили, Декларація про відданість справі дотримання МГП та сприяння гуманітарній допомозі, 2014. [Сирія].

«Право дитини на освіту не буде обмежене». – Робітнича партія Курдистану / Народні сили оборони (РПК / НСО), Правила поведінки під час військових дій, 2011 [Туреччина].

ДОДАТОК І: ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО БЕЗПЕКУ ШКІЛ

Вплив збройних конфліктів на освіту породив цілий ряд гуманітарних та соціальних проблем. У всьому світі школи та університети зазнають бомбардувань, обстрілів та підпалів. Дітей, вчителів та викладачів вбивають, травмують, викрадають або довільно затримують. Крім того, сторони збройних конфліктів використовують освітні установи у якості баз, казарм або центрів затримання. Такі дії завдають шкоду учням, студентам та педагогічному персоналу, позбавляють величезну кількість дітей та студентів їх права на освіту і, таким чином, руйнують фундамент, на якому громади будують своє майбутнє. У багатьох країнах збройні конфлікти продовжують руйнувати не тільки шкільну інфраструктуру, але й надії та амбіції цілих поколінь.

Напади на освітні установи включають насильство проти учнів, студентів та працівників освітньої галузі. Напад та загрози нападу можуть спричинити серйозну і довготривалу шкоду окремим особам та цілим спільнотам. Це може призвести до зниження доступу до освіти. Функціонування освітніх установ може бути припинене, а педагогічний склад та студенти зажадають перебувати подалі від загрози їхній безпеці. Напади на школи та університети використовуються для розпалювання нетерпимості, породжують відчуження, стають основою для майбутньої гендерної дискримінації - створюючи перешкоди для навчання дівчат; вони продовжують конфлікт між спільнотами, обмежують культурне розмаїття, позбавляють людей академічних свобод та свободи об'єднань. У місцях, де освітні установи використовуються у військових цілях, збільшується ризик вербування дітей збройними сторонами та ризик зазнавання дітьми сексуального насильства та експлуатації. І це, зокрема, може збільшити імовірність нападу на освітню установу.

На противагу цьому, освітня система може допомогти захистити дітей та молодь від смерті, травм та експлуатації; пропонуючи чіткий розклад та стабільність, вона може полегшити психологічний вплив збройного конфлікту та забезпечити доступ до інших життєво важливих послуг. Чутлива до конфлікту освіта дозволяє уникнути конфронтації та сприяє зміцненню миру. Освіта є основоположним елементом розвитку та повної реалізації прав і свобод людини. Ми зробимо все можливе, щоб освітні установи стали безпечними.

Ми вітаємо ініціативи окремих держав заохочувати і захищати право на освіту, а також сприяти продовженню освіти в ситуаціях збройного конфлікту. Продовження освіти може забезпечити людей життєво важливою інформацією про здоров'я, а також рекомендаціями про конкретні ризики в суспільствах, що знаходяться у стані збройного конфлікту.

Ми високо оцінюємо роботу Ради Безпеки ООН з питання становища дітей в умовах збройних конфліктів і визнаємо важливість механізму моніторингу та звітності щодо грубих порушень прав дітей у збройних конфліктах. Ми підкреслюємо важливість резолюції Ради Безпеки 1998 (2011), і 2143 (2014), яка, зокрема, закликає всі сторони збройного конфлікту утримуватися від дій, які перешкоджають доступу дітей до освіти, і

закликає держави-члени розглянути конкретні заходи щодо обмеження використання шкіл збройними силами та озброєними недержавними формуваннями із порушенням застосовних норм міжнародного права.

Ми вітаємо подальше формування Вказівок із захисту шкіл та університетів від використання у військових цілях під час збройного конфлікту. Вказівки не мають обов'язкової юридичної сили, вони є добровільними керівними принципами, які не впливають на існуючі норми міжнародного права. Вони ґрунтуються на існуючому передовому досвіді і прагнуть забезпечити керівництво, котре сприятиме подальшому зниженню впливу збройних конфліктів на освіту. Ми вітаємо зусилля із розповсюдження цих керівних принципів і сприяння їх реалізації серед збройних сил, збройних угруповань та інших відповідних структур.

Ми підкреслюємо важливість, за будь-яких обставин, повної поваги до застосовних норм міжнародного права, зокрема, необхідності виконання відповідних зобов'язань, щоб покласти край безкарності.

Визнаючи право на освіту та роль освіти у розвитку взаєморозуміння, терпимості і дружби між усіма народами; сповнені рішучості поступово на практиці зміцнювати захист цивільних осіб у збройних конфліктах, зокрема дітей та молоді; готові спільно працювати для забезпечення безпечних шкіл для всіх; ми схвалюємо Вказівки із захисту шкіл та університетів від використання у військових цілях під час збройних конфліктів, і маємо на меті:

- використовувати *Вказівки*, і впроваджувати їх у внутрішню політику та робочі плани, настільки глибоко, наскільки це буде можливо і доцільно;
- робити все можливе на національному рівні для збору достовірних даних про напади на освітні установи, про жертви нападів та про військове використання шкіл та університетів під час збройного конфлікту, у тому числі, через існуючі механізми моніторингу та звітності; для полегшення такого збору даних; і надання допомоги постраждалим без будь-якої дискримінації;
- проводити розслідування передбачуваних порушень чинного національного та міжнародного права і, за необхідності, належним чином притягати винних до відповідальності;
- розвивати, приймати і сприяти чутливим до конфлікту підходам до освіти в міжнародних гуманітарних програмах та програмах розвитку, і, за необхідності, на національному рівні;
- прагнути забезпечити продовження освіти під час збройного конфлікту, сприяти відновленню освітніх установ і, за можливості, міжнародного співробітництва та допомоги програмам із запобігання або протидії нападам на освіту, зокрема, реалізації цієї декларації;
- підтримувати зусилля Ради Безпеки ООН з питань становища дітей у збройних конфліктах, і Спеціального представника Генерального секретаря ООН з питань

дітей під час збройних конфліктів та інших відповідних органів ООН, організацій та установ;

- регулярно зустрічатися, запрошуючи відповідні міжнародні організації та громадянське суспільство, щоб оцінити впровадження цієї декларації і застосування Вказівок.

ДОДАТОК II: ВКАЗІВКИ ІЗ ЗАХИСТУ ШКІЛ ТА УНІВЕРСИТЕТІВ ВІД ВИКОРИСТАННЯ У ВІЙСЬКОВИХ ЦІЛЯХ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

** Наступні Вказівки були розроблені під керівництвом держави та оприлюднені 16 грудня 2014 року в Женеві, Швейцарія, на зборах, проведених Постійними представництвами Норвегії та Аргентини при Організації Об'єднаних Націй.*

Сторонам збройного конфлікту настійливо рекомендується не використовувати школи та університети у будь-яких військових цілях. Незважаючи на те, що певні способи використання не суперечать законам збройного конфлікту, всі сторони повинні докладати зусиль для уникнення загрози безпеці учнів та студентів, та самому освітньому процесу, керуючись у своїй відповідальній діяльності такими принципами:

Вказівка 1: Діючі школи та університети у жодному разі не повинні використовуватися бойовими силами сторін збройного конфлікту у військових цілях.

- (a) Цей принцип також поширюється на школи та університети, тимчасово зачинені у вільний від шкільних занять час, вихідні та свята, а також на час канікул.
- (b) Сторони збройного конфлікту не повинні вдаватися до застосування сили або інших заохочувальних стимулів щодо адміністраторів навчальних закладів, щоб евакуювати школи та університети і зробити їх, таким чином, придатними для використання у військових цілях.

Вказівка 2: Школи та університети, які були покинуті або евакуйовані через небезпеку, спричинену збройним конфліктом, не повинні використовуватися збройними силами сторін у будь-яких цілях, спрямованих на отримання військової переваги, за винятком випадків, коли відсутня будь-яка життєздатна альтернатива, і тільки доти, поки не з'явиться інший спосіб отримання рівноцінної військової переваги. Інші будівлі слід розглядати як кращі варіанти і використовувати замість шкільних та університетських будівель, навіть якщо вони не дуже зручно розміщені, за виключенням випадків, коли такі будівлі перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права (наприклад, лікарні), і маючи на увазі, що сторони збройного конфлікту повинні завжди вживати всіх можливих заходів безпеки, щоб захистити всі цивільні об'єкти від нападу.

- (a) Будь-яке відповідне використання занедбаних або евакуйованих шкіл та університетів має здійснюватися протягом мінімального необхідного періоду часу.
- (b) Покинуті або евакуйовані школи та університети, які використовуються бойовими силами сторін збройного конфлікту у військових цілях, повинні залишатися доступними для того, щоб органи управління освітою могли якомога швидше знову відкрити їх після виведення збройних сил, за умови, що це не становитиме загрозу безпеці учнів та персоналу.

- (с) Всі сліди мілітаризації або фортифікації повинні бути повністю ліквідовані після виведення бойових сил, також повинні бути вжиті всі можливі заходи для максимального оперативного виправлення усіх збитків, завданих інфраструктурі установи. Зокрема, вся зброя, боєприпаси, рештки нерозірваних снарядів та інші сліди війни мають бути прибрані з території.

Вказівка 3: Школи та університети у жодному разі не дозволяється руйнувати заради того, щоб позбавити протиборчу сторону збройного конфлікту можливості використовувати їх у майбутньому. Школи та університети - зачинені після робочого дня, під час сесії або на канікули, евакуйовані або покинуті - є звичайними цивільними об'єктами.

Вказівка 4: У випадках, коли використання школи або університету бойовими силами сторін збройного конфлікту у військових цілях може, залежно від обставин, призвести до перетворення їх на військові об'єкти, яким загрожує атака, сторони збройного конфлікту повинні розглянути всі можливі альтернативні заходи, перш ніж нападати на такий об'єкт, зокрема, попередити ворога заздалегідь, що напад буде здійснений, якщо він не припинить використання об'єкта.

- (а) Перед здійсненням нападу на школу, яка стала військовим об'єктом, сторони збройного конфлікту мають взяти до уваги той факт, що діти мають право на особливий захист і повагу. Додатковим важливим фактором є потенційно можливий довгостроковий негативний вплив на доступ спільноти до освіти через пошкодження або знищення школи.
- (b) Використання школи або університету бойовими силами однієї зі сторін конфлікту у військових цілях не є виправданням для протилежної сторони, котра захоплює ці об'єкти для продовження їх військового використання. Як тільки це стане можливо, будь-які ознаки та сліди мілітаризації чи укріплень мають бути ліквідовані, а сам об'єкт має повернутися у розпорядження цивільної влади з метою відновлення його освітньої функції.

Вказівка 5: Бойові сили сторін збройного конфлікту не мають використовуватися для забезпечення безпеки шкіл та університетів, крім випадків, коли альтернативні засоби забезпечення необхідної безпеки недоступні. Якщо це можливо, для забезпечення безпеки шкіл та університетів має використовуватися відповідним чином навчений цивільний персонал. За необхідності, слід також розглянути можливість евакуації дітей, студентів та співробітників у більш безпечне місце.

- (а) Якщо бойові сили залучаються для забезпечення безпеки шкіл та університетів, слід, за можливості, уникати їх присутності на території або в будівлі установи, щоб уникнути втрати цивільного статусу даної установи та порушення навчального середовища.

Вказівка 6: Всі сторони збройного конфлікту, повинні, наскільки це можливо і доцільно, включити ці принципи у свою доктрину, військові статuti, правила ведення бою, оперативні накази та інші засоби поширення інформації, для заохочення відповідної практики на всіх рівнях командування. Сторони збройного конфлікту повинні визначити найбільш ефективний спосіб реалізації цього завдання.

ПРИМІТКИ ТА ПОСИЛАННЯ

¹ Див Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів («Додатковий протокол I»), ст. 52 (1). Це правило також є частиною звичайного права міжнародних та неміжнародних збройних конфліктів. Див Жан-Марі Луїз Хенкертс і Досвальд-Бек, Звичайне міжнародне гуманітарне право: Правила, Vol. 1, Міжнародний Комітет Червоного Хреста (Дослідження МКЧХ зі звичайного МГП), правило 9 і 10.

² Див Додатковий протокол I, ст. 52 (2). Це правило також є частиною звичайного права міжнародних та неміжнародних збройних конфліктів. Див. Дослідження МКЧХ зі звичайного МГП, правило 8. Дивіться також МТКЮ, Остаточна доповідь прокурору Комітетам, заснованим для розслідування бомбардувань НАТО проти Союзної Республіки Югославії, Гаага, 14 червня 2000 року, § 41.

³ Див Додатковий протокол I, ст. 52 (3). Принцип презумпції цивільного характеру у разі сумніву також міститься у Виправленому Протоколі II до Конвенції про конкретні види звичайної зброї. Звичайний характер цього правила не повністю встановлений, але зрозуміло, що в разі сумніву, ретельна оцінка повинна бути зроблена. Див. Дослідження МКЧХ зі звичайного МГП, коментар до правила 10.

⁴ Див Додатковий протокол I, ст. 58 (а), (б) і (в). Ці правила є також частиною звичайного права міжнародних та неміжнародних збройних конфліктів. Див. також Дослідження МКЧХ зі звичайного МГП, правила 22-24. Дивіться також: МТКЮ, Справа Купрешкіча, Рішення, Судова палата, 14 січня 2000, §§524-525.

⁵ Див Гаазьку конвенцію 1954 року про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту, ст. 4 (1), і Дослідження МКЧХ зі звичайного МГП, правило 39.

⁶ Див Додатковий протокол I, ст. 53 (1), та Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру («Додатковий протокол II»), ст. 16.

⁷ Дослідження МКЧХ зі звичайного МГП, правила 38-40. Є ряд національних законів і військових статутів, які включають освітні установи в якості об'єктів, які мають особливий захист поряд з іншими культурними об'єктами. У процесі консультацій, які хоч і привели до розробки цих вказівок, не всі держави погодилися, що всі школи та університети повинні розглядатися як культурні цінності.

⁸ Там же. Див. Конвенція про закони і звичаї сухопутної війни, які додаються до четвертої Гаазької конвенції від 18 жовтня 1907 року («Гаазька Конвенція 1907 р»), ст. 56.

⁹ Це традиційне правило тлумачення. Дивю Віденську конвенцію про право міжнародних договорів, ст. 31 (1): «Договір повинен тлумачитись відповідно до звичайного значення, яке слід надавати термінам договору в їхньому контексті та виходячи з його об'єкта та мети».

¹⁰ На основі спеціального захисту, що надається дітям у збройних конфліктах, див. Женевську конвенцію про захист цивільного населення під час війни («Четверта Женевська конвенція»), ст. 14, 17, 23, 24, 38, 50, 82, 89, 94, 132; Додатковий протокол I, ст. 70, 77, 78; Додатковий протокол II, ст. 4 і 6.

¹¹ Слід зазначити, зокрема, що закони збройних конфліктів передбачають створення зон безпеки і населених пунктів, організованих таким чином, щоб захистити від наслідків війни дітей у віці до п'ятнадцяти років (Див. Четверту Женевську конвенцію, ст. 14.) Це означає, що закони збройних конфліктів ставлять особливий акцент на захисті дітей від наслідків бойових дій.

¹² Четверта Женевська конвенція, стаття 50.

¹³ Додатковий протокол II, ст. 4 (3) (а).

¹⁴ Див. Четверту Женевську Конвенцію, ст. 28; та Додатковий протокол I, ст. 51 (7). Заборона використовувати людей як живий щит належить як до звичайного права, так і до міжнародних та неміжнародних збройних конфліктів. Див. Дослідження МКЧХ зі звичайного МГП, правило 97.

¹⁵ Див консультативний висновок, законності загрози або застосування ядерної зброї, МС, 8 липня 1996 року, п. 25; Консультативний висновок, Правові наслідки будівництва стіни на окупованій палестинській території, МС, 9 липня, 2004 року, пункт. 106; Суд, у справі про збройні дії на

території Конго (Дем. Республіка. Конго проти. Уганди), МС 19 грудня 2005 року, п. 216; Обставини і вирок, Бамако Веласкеса проти Гватемали, МАСПЛ, 25 листопада 2000 року, пункт. 207; см також Луїза Бек-Досвальд & Сільвен Віті, «Міжнародне гуманітарне право і право прав людини», 293 IRRC 94 (1993).

¹⁶ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права («МПГПП»), ст. 6. Див також Африканська хартія з прав людини і народів (АКПЛН), ст. 4; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ), ст. 2; Американська конвенція про права людини (АКПЛ), ст. 4; Арабська хартія про права людини (Арабська хартія), ст. 5; та Комітет з прав людини, Зауваження загального порядку 6: Право на життя (1982).

¹⁷ МПГПП, статті. 9 і 10. Див також АКПЛН, ст. 6; ЄКПЛ, ст. 5 (1); АКПЛ, ст. 7; і Арабська хартія, ст. 14 (1).

¹⁸ Конвенція про права дитини (КПР), ст. 6.

¹⁹ КПР, ст. 3 (1).

²⁰ Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (МПЕСКП), ст. 13; і КПР, ст. 28. Див також АКПЛН, ст. 17; Африканська хартія про права і благополуччя дитини, ст. 11; Додатковий протокол до Американської конвенції про права людини в галузі економічних, соціальних і культурних прав, ст. 13 і 16; Додатковий протокол I до Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод, ст. 2; Арабська хартія, ст. 41.

²¹ МПЕСКП, ст. 13 (2) (а) - (г); і КПР, ст. 28 (а) - (г).

²² МПЕСКП, ст. 13 (д).

²³ КПР, ст. 28 (д).

²⁴ КПР, ст. 4.

²⁵ КПР. Так само, МПЕСКП не забезпечує можливість відступів; Однак, стаття 4 дозволяє державам обмежити певні права, якщо вони це прописано у законі, сумісному з природою права і здійснюється з метою сприяння загальному суспільному добробуту. Комітет з економічних, соціальних і культурних прав зазначив, що у зв'язку з правом на освіту, «[стаття 4], в першу чергу призначена для захисту прав осіб, а не для дозволу обмежень з боку держави. Отже, держава-учасник, яка закриває університет чи інший навчальний заклад з таких причин, як національна безпека... має виправдати такі серйозні заходи по відношенню до кожного з елементів, визначених у ст. 4.» Комітет з економічних, соціальних та культурних прав, Зауваження загального порядку № 13 - Право на освіту, пункт. 42.